

Šlosar, Dušan

První třída

In: Šlosar, Dušan. *Slovotvorný vývoj českého slovesa*. Vyd. 1. Brno: Univerzita J.E. Purkyně, 1981, pp. 9-10

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/121708>

Access Date: 01. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

PRVNÍ TŘÍDA

První třídu tvoří několik skupinek sloves, jejichž spojujícím rysem je nulové téma infinitivního kmene. Zřejmě právě tato vlastnost způsobila, že od konce praslovanských dob je to třída neproduktivní. V žádné z existujících významových opozic vyjádřených podobou kmene, ať už šlo o opozici vidovou, či o protiklad tranzitivnost — intranzitivnost nebo o případy jiné, nemohla slovesa 1. třídy reprezentovat příznakový člen. I když jsme si vědomi toho, že typ slovesa není určován pouhým infinitivním formantem, přesto je patrné, že právě infinitivní téma má podstatný význam ve vzájemných opozicích sloves i při jejich derivaci z jiných slovních druhů.

V Základní všeslovanské slovní zásobě F. KOPEČNÉHO (42) je těchto sloves uvedeno přes sedmdesát, v našich textech se jich vyskytuje v průměru kolem šedesáti. Jsou to slovesa neodvozená, nemotivovaná. Většina jich patří k nejfrekventovanější části slovní zásoby, a proto se v jazyce drží bez větších změn až dodnes. Nehledíme-li k čistě morfologickým změnám, tj. změnám ve způsobu vyjadřování gramatických kategorií, a ke změnám hláskovým, můžeme konstatovat, že se stav tohoto souboru sloves pozměnil jen málo.

K nejzávažnějším změnám patří bezesporu přesun celého podtypu, sloves *-čieti*, *-jieti*, *-pieti*, *-tieti*, *-žieti*, *-kléti* apod., do druhé třídy slovesné, tj. k *n*-kmenům, způsobený novou, z hlediska etymologického nenáležitou segmentací prezntních tvarů, v nichž *-n-* (*-m-*) patřící původně k základu bylo chápáno jako součást kmenotvorné přípony (*nu/ne*), a sekundárním vyrovnáním hláskově pozměněného infinitivního kmene s kmenem prezntním. Tak vznikly nové podoby *-pnout*, *-žnout* atd. Kromě toho přešla v rané staré češtině některá jednotlivá slovesa do jiných tříd. Tyto přechody byly nesporně motivovány snahou o jednoznačnou manifestaci vidové platnosti slovesného kmene, k níž první slovesná třída s nulovým kmenotvorným formantem nemá formální prostředky. Nejčastěji tu šlo o pře-

chod prostých dokonavých sloves k 2. třídě: *siesti* → *sědnúti*, *-přieci* → → *-přáhnúti*, *vrci* → *vrhnúti* . . ., méně často o přesun nedokonavých sloves k třídám jiným: *střieci* → *střěžiti*. S povahou slovtvorné struktury sloves tu souvisí změny nemnoha útvarů, především vytlačení strukturně nevýrazného slovesa 1. třídy (reflexívním) faktitivem: tak jako stará opozice *uvřieti* — *uvařiti* byla vystřídána opozicí *uvařiti se* — *uvařiti* (viz I. NĚMEC 95), podobně *skvřieti* → *škvařiti se*, *hřěsti* → *(po)hřbiti* a snad i *vznieti se* → *vznítiti se*. To se ovšem dalo jen u sloves méně frekventovaných. Velká frekvence většiny sloves 1. třídy uchovala tyto formace přes jejich tvaroslovnou nepravidelnost a slovtvornou perifernost v podstatě beze změny až dodnes.